APOLLONIOS DE RHODES, **Argonautiques,** Tome I, Chants I–II. Texte établi et commenté par Francis Vian et traduit par Émile Delage. Paris, «Les Belles Lettres», 1974, σελ. XC + 284 (ἐν μέρει διπλαῖ), χάρται 2.

Σημαντικὴν συμβολὴν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ἔργου τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Ῥοδίου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑλληνιστικῆς ποιήσεως γενικώτερον, ἀποτελεῖ ἡ παροῦσα ἔκδοσις τῶν Ἀργοναυτικῶν, εἰς τὴν ὁποίαν συνειργάσθησαν δύο ἐκ τῶν ἐγκοίτων καὶ διεθνῶς γνωστῶν φιλολόγων τῆς Γαλλίας. Ἡ εἰδικότης αὐτῶν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἔπος, ἀλλὰ καὶ ἡ βαθεῖα γνῶσις αὐτῶν ἐπὶ θεμάτων ἀρχαιολογίας καὶ ἱστορικῆς γεωγραφίας, ὡς μαρτυροῦσι παλαιότερα καὶ νεώτερα συγγράμματα καὶ διατριβαὶ αὐτῶν, ἐξ ὧν μνημονευτέα «La guerre des Géants. Le mythe avant l' époque hellénistique», «Répertoire des gigantomachies figurées dans l'art grec et romain» τοῦ F. Vian ὡς καὶ τὰ ἔργα τοῦ E. Delage, «Biographie d' Apollonios de Rhodes», «La géographie dans les Argonautiques d' Apollonios de Rhodes» ἀποτελοῦσι τὰ πολύτιμα ἐφόδια καὶ τὴν ἐγγύησιν διὰ τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν. Προηγήθη ἐξ ἄλλου ἡ ἔκδοσις τοῦ 3ου βιβλίου τῶν Ἀργοναυτικῶν ὑπὸ τοῦ F. Vian ἐν τῇ συλλογῇ Érasme μετὰ περιεκτικῶν σχολίων καὶ κριτικοῦ ὑπομνήματος, ὡς καὶ ἱκαναὶ πραγματεῖαι τοῦ αὐτοῦ σοφοῦ ἐπὶ τοῦ κειμένου τῶν Ἀργοναυτικῶν εἰς τὰ γαλλικὰ περιοδικὰ «Revue de Philologie», «Revue des Études Grecques», «Revue des Études Anciennes» καὶ εἴ τι ἄλλο.

Ἡ παροῦσα ἔκδοσις ἀποτελεῖται ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τοῦ κυρίως ἔργου, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει δι' ἑκάτερον τῶν βιβλίων εὐρεῖαν περίληψιν, ἀρχαῖον κείμενον, μετάφρασιν εἰς τὴν γαλλικήν, κριτικὸν καὶ ἑρμηνευτικὸν ὑπόμνημα.

Ἡ γενικὴ εἰσαγωγὴ περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς κεφάλαια : I. L' homme et l'œuvre (σελ. VII — XXV). II. La Légende des Argonautes avant Apollonios (XXVI — XXXIX). III. Histoire du texte des Argonautiques (XL — LXXII). Ἕπονται σημείωσις περὶ τῆς ὀρθογραφίας τῶν χειρογράφων, βιβλιογραφία, ὡς καὶ Codicum Stemma καὶ Sigla.

Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ὁ F. Vian ἐπιχειρεῖ νὰ διαλευκάνῃ κατὰ τὸ δυνατὸν τὰ σκοτεινὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα παρουσιάζει ἡ ἔρευνα διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἀπολλωνίου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον παρατηρεῖται γενικῶς διὰ τὴν λογοτεχνίαν τοῦ Γ' π. Χ. αἰῶνος, μάλιστα δὲ διὰ τὴν χρονολόγησιν τῶν ἔργων αὐτῆς. Διὰ συστηματικῆς ἐρεύνης τῶν πηγῶν ὁ V. κατακλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ Ἀργοναυτικὰ πιθανῶς συνετάχθησαν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 250–240.

Ἰδιαιτέρως ἀπασχολεῖ τὴν ἔρευναν τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν κυρίως, ὡς καὶ μεταγενεστέρων τινῶν συγγραφέων παραδιδόμενα περὶ ἔριδος καὶ σφοδρᾶς ἀντιθέσεως τοῦ Ἀπολλωνίου πρὸς τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ Καλλίμαχον. Ἀπήχησις τῆς πολεμικῆς αὐτῆς θεωρεῖται ὅτι ὑπάρχει, μεταξὺ ἄλλων, εἰς τὴν ἀπόκρισιν εἰς Τελχῖνας, ὡς καὶ εἰς τὸν Ἶβιν, ἀπολεσθὲν ποίημα τοῦ Καλλιμάχου, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον διὰ τὸ ὁμώνυμον διασωθὲν ποίημα τοῦ Ὀβιδίου. Ἐν ᾧ ὅμως ὁ Καλλίμαχος ἀναφέρει εἰς πολεμικοὺς στίχους του ὀνόματα διαφόρων συγχρόνων ποιητῶν, οὐδαμοῦ ἀναφέρει ῥητῶς τὸ ὄνομα τοῦ Ἀπολλωνίου. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ὑπάρχουσιν ὑπαινιγμοὶ εἰς ὡρισμένους στίχους, οἵτινες ἔδοσαν ἀφορμὴν εἰς γενικεύσεις παρὰ μεταγενεστέρων. Τὸν σκεπτικισμόν του πρὸς τὴν παράδοσιν ταύτην ἐκφράζει εἰς πρόσφατον ἄρθρον του ὁ Th. M. Klein, Callimachus, Apollonius Rhodius, and the Concept of the «Big Book», «Eranos» 73, 1975, 16–25, ἔνθα ἀναπτύσσει ἐνδιαφέρουσαν ἄποψιν περὶ τῆς ἐννοίας «μέγα βιβλίον» παρὰ Καλλιμάχῳ. Πρὸς τὴν ἔριν καὶ ἀντίθεσιν ταύτην τῶν δύο ποιητῶν συνδέεται τὸ πρόβλημα τῶν διαφόρων «ἐκδόσεων» τῶν Ἀργοναυτικῶν. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν

τῶν σχολίων ὑπάρχουσιν εἰς τὸ Α′ βιβλίον ἓξ παραλλαγαὶ εἰς ἰσαρίθμους στίχους ἀποδιδόμεναι ὑπ' αὐτῶν τῇ *προεκδόσει*. Δύο ἀνάλογοι παραλλαγαὶ ὑπάρχουσι καὶ εἰς τὸ Β′ βιβλίον. Αἱ παραλλαγαὶ ὅμως αὗται εἶναι ἐλάχισται κατὰ τὸν ἀριθμόν· εἶναι βεβαίως χρήσιμοι καὶ δίδουσι μίαν ἰδέαν διὰ τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας τοῦ ποιητοῦ, ὅστις προέβαινεν εἰς ἐπιμελῆ διόρθωσιν καὶ βελτίωσιν τοῦ ἔργου του, δυσκόλως ὅμως θὰ συνεδέοντο πρὸς τὴν πρώτην *ἐπίδειξιν* ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ πρὸς τὴν περίφημον ἔριν.

Ὁ Ἀργοναυτικὸς κύκλος ἐκτείνει τὰς ῥίζας εἰς τὴν πολιὰν ἀρχαιότητα. Ἤδη ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ὡς ὁ Ἀρίσταρχος καὶ ὁ Στράβων, ὑποστηρίζουσιν ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐγνώριζε τὴν ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν. Περίφημος τυγχάνει ὁ στίχος τῆς Ὀδυσσείας μ 69–70 *ποντοπόρος νηῦς / Ἀργὼ πασιμέλουσα, παρ' Αἰήταο πλέουσα*. Ἀρχαιολογικαὶ ἔρευναι ἐξ ἄλλου ὁδηγοῦσιν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ Ἕλληνες, ἀντιθέτως ἀπὸ ὅ,τι ἐπιστεύετο πρότερον, εἶχον εἰσέλθῃ εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον πρὸ τοῦ Η′ π. Χ. αἰῶνος, ἴσως δὲ ἤδη κατὰ τὸν ΙΑ′ αἰῶνα.

Περισσότερα ἴχνη τοῦ ἀργοναυτικοῦ κύκλου ὑπάρχουσιν εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Ἡσιόδου, ἔνθα ἰδιαίτερος λόγος γίνεται περὶ τῆς Μηδείας καὶ τοῦ γάμου αὐτῆς μετὰ τοῦ Ἰάσονος. Πέραν τῶν μεγάλων ἐπῶν τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἄλλα ἔργα ἀπολεσθέντα ἢ ἀποσπασματικῶς διασωθέντα, ὡς τὰ Κορινθιακὰ τοῦ Εὐμήλου καὶ τὰ Ναυπακτικὰ διαπραγματεύονται ἐκτενέστερον περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἀργοναυτῶν καὶ τῶν συναφῶν πρὸς αὐτὴν μύθων. Εὐστόχως ὑπομιμνήσκεται ὑπὸ τοῦ V. ἡ σχέσις τῆς Μηδείας πρὸς ἀρχαιοτάτην τῆς Κορίνθου παράδοσιν, ἧς ἀπήχησιν ἀποτελεῖ ἡ ἐγκατάστασις αὐτῆς ἐν Κορίνθῳ μετὰ τὸν γάμον αὐτῆς μετὰ τοῦ Ἰάσονος. Ἐνδιαφέρουσα διὰ τὴν ἔρευναν τῶν Ἀργοναυτικῶν τυγχάνει ἡ ἐξέτασις μνημείων τῆς ἀρχαίας τέχνης, τὰ ὁποῖα ἀπεικονίζουσι μυθολογικὰ θέματα ἀναφερόμενα εἰς τὸ παρὸν ἔπος. Τοιαῦτα μνημεῖα εἶναι μᾶλλον σπάνια κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχήν, ὡς ὁ μονόπτερος θησαυρὸς τῶν Σικυωνίων ἐν Δελφοῖς, εἰς μετόπας τοῦ ὁποίου εἰκονίζονται θέματα τοῦ ἀργοναυτικοῦ κύκλου. Ἀντιθέτως μεγάλην δημοτικότητα γνωρίζουσι κατὰ τὸν Γ′ αἰῶνα τὰ ἆθλα ἐπὶ Πελίᾳ, τὰ ὁποῖα ἀπεικονίζοντο, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πυθσκνίου, ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Ἀμυκλαίου Ἀπόλλωνος, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς λάρνακος τοῦ Κυψέλου. Σημαντικὸς ἐξ ἄλλου ἀριθμὸς ἀγγείων παριστάνει τὰ ἐν λόγῳ ἆθλα.

Κατὰ τὸν Ε′ π. Χ. αἰῶνα ὁ Πίνδαρος πραγματεύεται τὸ θέμα τῆς ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας εἰς τὸν 4ον Πυθιόνικον. Οὗτος καὶ εἰς ἄλλας ᾠδὰς ὑπαινίσσεται θέματα σχετικὰ πρὸς τὸν ἀργοναυτικὸν κύκλον. Ἐπ' αὐτοῦ ἔγραψαν προσέτι ὁ Σιμωνίδης, μάλιστα δὲ οἱ τραγικοὶ ποιηταί. Πλὴν τῆς διασωθείσης Μηδείας τοῦ Εὐριπίδου, οἱ μεγάλοι τραγικοὶ τῆς ἀρχαιότητος, μάλιστα δὲ ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς, συνέθεσαν τραγῳδίας μὲ θέματα τὴν Ἀργώ, τὰς Λημνίας, τὴν Ὑψιπύλην, τὸν Ἀθάμαντα, τὸν Φρίξον κ. ἄ.

Ὁμοίως ἡ τέχνη τοῦ Ε′ καὶ τοῦ Δ′ αἰῶνος π. Χ. ἀπεικονίζει, ἰδίᾳ εἰς διασωθέντα ἀγγεῖα, τὸν Φρίξον, ὁμάδας Ἀργοναυτῶν, τὸν Ἄμυκον, τὸν Φινέα, τὸν Ἰάσονα ζευγνύοντα τοὺς ταύρους ἢ ἀντιμετωπίζοντα τὸν δράκοντα, τὸν Τάλων κ. ἄ. Ἡ καλλιτεχνικὴ αὕτη παράδοσις συνεχίζεται καὶ κατὰ τοὺς ἑπομένους αἰῶνας. Ἐκ τῶν ἔργων μεταλλοτεχνίας περίφημος εἶναι ἡ Cista Ficoroni, ἔνθα ὑπάρχει παράστασις τῆς Ἀργοῦς καὶ τῶν Ἀργοναυτῶν εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Villa Giulia ἐν Ῥώμῃ.

Ἐκ τῶν φιλολογικῶν πηγῶν ἀξιόλογον δι' τὰ Ἀργοναυτικὰ εἶναι τὸ ἔργον ἀρχαίων ἱστορικῶν καὶ γεωγράφων, ὡς Ἑκαταίου τοῦ Μιλησίου, Φερεκύδους, Ἑλλανίκου, Ἡροδότου, Ἡροδώρου κ. ἄ. Ἐκ τῶν συγχρόνων ἢ ὀλίγον προγενεστέρων τοῦ Ἀπολλωνίου μνημονευτέοι ἰδίᾳ οἱ κορυφαῖοι ποιηταὶ Θεόκριτος, ὅστις συνέθεσε δύο ποιήματα Ὕλας καὶ *Διόσκουροι* ἐμπνεόμενα κυρίως ἐκ τοῦ ἀργοναυ-

τικοῦ κύκλου καὶ Καλλίμαχος, ὅστις εἰς τὰ Αἴτια πραγματεύεται διάφορα θέματα τῆς ἐκστρατείας.

Τὸ ἔργον τοῦ Α. ὑπῆρξεν ἰδιαιτέρως δημοφιλὲς κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Εἶναι μία τῶν κυριωτέρων πηγῶν διὰ τὰ Ἀργοναυτικὰ τοῦ Λατίνου ποιητοῦ Οὐαλερίου Φλάκκου (Α΄ αἰῶνος μ. Χ.) καὶ τὰ ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Ὀρφέα Ἀργοναυτικά, ἔργον τοῦ Δ΄ μ. Χ. αἰῶνος. Λατῖνοι καὶ Ἕλληνες ποιηταί, ὡς ὁ Οὐεργίλιος, Ὀβίδιος, Κόιντος Σμυρναῖος, Νόννος κ. ἄ. ἤντλησαν ἐκ τῶν Ἀργοναυτικῶν τοῦ Ἀπολλωνίου. Πάπυροι εὑρεθέντες εἰς Αἴγυπτον διέσωσαν στίχους τοῦ ποιήματος. Τὰ μεταγενέστερα ταῦτα κείμενα καὶ τὰ ἀποσπάσματα τῶν παπύρων συμβάλλουσιν ἐνίοτε σημαντικῶς εἰς τὴν κριτικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου.

Ἤδη ἀπὸ τοῦ Α΄ μ. Χ. αἰῶνος ἀρχαῖοι φιλόλογοι ἐξέδοσαν τὰ Ἀργοναυτικὰ τοῦ Ἀπολλωνίου μετὰ σχολίων, ὡρισμένα ἐκ τῶν ὁποίων διεσώθησαν εἰς ἕνα ἐκ τῶν κυριωτέρων χειρογράφων κωδίκων, τὸν Laurentianus gr. 32, 9 (L). Σημαντικὸς ἀριθμὸς στίχων τοῦ Α. διεσώθη εἰς τὰ ἀρχαῖα ἐτυμολογικὰ λεξικά, ἅτινα ἀποτελοῦσι πολύτιμον πηγὴν διὰ τὴν κριτικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου ἐν ἀντιβολῇ πρὸς τὸ ὑπαρχέτυπον Ω, τὴν κοινὴν ῥίζαν πάντων τῶν διασωθέντων κωδίκων (ἀναγόμενον πιθανῶς εἰς τὸν Ε΄ μ. Χ. αἰῶνα). Ὁ ἀνωτέρω κῶδιξ L τυγχάνει ὁ ἀρχαιότερος τῶν διασωθέντων, χρονολογούμενος κατὰ τὸν Ι΄ αἰῶνα, ἐδέχθη δὲ ἐπανειλημμένας διορθώσεις ὑπὸ μεταγενεστέρων ἀντιγραφέων, αἵτινες ἔχουσιν ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου. Τῆς αὐτῆς οἰκογενείας (m) εἶναι ὁ Ambrosianus gr. 120 (A) χρονολογούμενος κατὰ τὸν ΙΕ΄ αἰῶνα.

Ἡ δευτέρα οἰκογένεια (w) περιλαμβάνει κυρίως τοὺς κώδικας Laurentianus gr. 32, 10 κοινότερον γνωστὸν ὡς Solorianus (S) τοῦ ΙΓ΄ αἰῶνος καὶ τὸν Guelferbytanus Aug. 4° 10. 2 (G) τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος.

Ἡ τρίτη οἰκογένεια (k) ἀνάγεται εἰς ἓν πρωτότυπον κληθὲν ὑπὸ τοῦ H. Fränkel Protocretensis καὶ περιλαμβάνει κυρίως τὸν κώδικα Scorialensis gr. Σ III 3 (E), ἐξ οὗ προέρχονται διάφορα ἄλλα χειρόγραφα, τινὰ τῶν ὁποίων διασῴζουσιν ὡρισμένας γραφὰς τοῦ πρωτοτύπου μὴ διασωθείσας εἰς τὸν Ε. Χαρακτηριστικὸν τῆς παρούσης ἐκδόσεως εἶναι ὅτι κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς προγενεστέρας ἐκδόσεις τοῦ H. Fränkel (1961), A. Ardizzoni (1967) κ. ἄ. δὲν μνημονεύεται εἰς τὸν apparatus criticus ὁ κῶδιξ Parisinus gr. 2727 (P), καθ' ὅσον οὗτος παρὰ τὴν πιστότητα αὐτοῦ δὲν ἀποτελεῖ κατ' εὐθεῖαν ἀπόγονον τοῦ k οὐδὲ κἂν τοῦ E, ἀλλὰ τοῦ ἀρχαιοτέρου ἀντιγράφου αὐτοῦ J (Estensis gr. 112).

Γενικῶς ἡ οἰκογένεια k παρουσιάζει μεγαλειτέραν ὁμοιότητα πρὸς τὴν m, ἧς μᾶλλον ἀποτελεῖ κλάδον, εἰς ἱκανὸν ὅμως ἀριθμὸν στίχων ἀποκλίνει πρὸς τὴν οἰκογένειαν w. Συστηματικῶς καταδεικνύει τὰς διαφορὰς καὶ ἀποκλίσεις ταύτας ὁ H. Fränkel εἰς τὸ ἔργον του Einleitung zur kritischen Ausgabe des Apollonios (Abh. der Akad. der Wiss. in Göttingen, Phil. - hist. kl. 3 Folge, 55, 1964).

Ὁ F. Vian δὲν παρκθεωρεῖ καὶ τοὺς recentiores contaminatos, ὁσάκις παραδίδουσιν ἐνδιαφέρουσαν παραλλαγὴν τοῦ κειμένου. Ἐκ τῶν κωδίκων τούτων ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχουσιν οἱ τῆς οἰκογενείας d προελθόντες ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Δημητρίου Μόσχου, διακεκριμένου φιλολόγου καὶ ποιητοῦ τοῦ ΙΕ΄ καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ις΄ αἰῶνος. Χαρακτηριστικὸν τούτων εἶναι ὅτι διασῴζουσι γραφὰς μὴ ἀπαντώσας ἀλλαχοῦ ἐν τῇ χειρογράφῳ παραδόσει καὶ ὀφειλομένας πιθανῶς εἰς ἀρχαιότερον ἀπολεσθὲν χειρόγραφον στερούμενον ἀπογόνων. Ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν χειρογράφων ὁ F. V. ἀκολουθεῖ μετὰ συνέσεως τὴν μέσην ὁδόν. Μεταξὺ τῆς ὑπερεκτιμήσεως τῆς ἀξίας τοῦ L, λόγῳ καὶ τῆς ἀρχαιότητος αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ R. Merkel καὶ τῆς ὑπερκριτικῆς τοῦ H. Fränkel ἔναντι αὐτοῦ (πρβλ. Einleitung, 67, 116–120, 130–137), ὁ συγγραφεὺς τῆς παρούσης ἐκδόσεως ἀναγνωρίζει μὲν βασικῶς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ L, ἀκολουθεῖ ὅμως μᾶλλον ἐκλεκτικὴν μέθοδον παραβάλλων

συστηματικώτερον τοῦτο πρὸς τὰ χειρόγραφα E καὶ τοῦ ὁμίλου d διασῴζοντα παλαιοτέρας γραφὰς πιστοποιουμένας ἐκ τῆς ἐμμέσου παραδόσεως εἴτε ἐκ τῶν παπύρων, ὡς καὶ πρὸς τὰ χειρόγραφα τῆς οἰκογενείας w, ὡρισμέναι γραφαὶ τῶν ὁποίων ἀπαντῶσι καὶ εἰς τὸ Etymologicum Genuinum καὶ ἀνάγονται πιθανῶς εἰς ἀρχαῖον ὑπαρχέτυπον Ψ μὴ καταλιπὸν χειρόγραφον παράδοσιν.

Βασικὴ ἀρχὴ τῆς παρούσης ἐκδόσεως εἶναι ὁ σεβασμὸς τῆς χειρογράφου παραδόσεως. Τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα εἶναι πλούσιον· περιλαμβάνει τὰς παραλλαγὰς τῶν κυριωτέρων κωδίκων, ἔστι δ' ὅτε καὶ τῶν deteriores, ὁσάκις παρέχουσιν ἐνδιαφέρουσαν παραλλαγήν. Διὰ νὰ μὴ ἐπιβαρύνηται ὑπερβολικῶς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα, παρελείφθησαν ὀρθογραφικαί τινες παραλλαγαὶ ἥσσονος σημασίας· ἐξ ἄλλου αἱ κυριώτεραι παραλλαγαὶ ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν περιλαμβάνονται εἰς τὴν εἰσαγωγήν, σσ. LXXII — LXXVII, ἔνθα γίνεται συστηματικὸς λόγος περὶ αὐτῶν. Ὑπεράνω τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος τίθενται τὰ Testimonia, τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὸ ποίημα τοῦτο τὸ τόσον δημοφιλὲς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ οὐχὶ σπανίως συμβάλλουσιν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν κριτικὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου. Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν χειρόγραφον παράδοσιν καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι περιορίζεται νὰ θέσῃ ἁπλῶς εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα ἰδίας αὐτοῦ εἰκασίας καὶ προτάσεις πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου. Οὕτω ἐν I 128 *ἀγορῇσι* codd. : *προμολῇσι* Vian, REA 72, 1970, 83, I 497 *ἐπ'* codd.: *ἄμ* Vian, ib. 88· πρβλ. προσέτι 267, 596, 1012, II 160, 232. Κατὰ τὴν εὔστοχον παρατήρησιν τοῦ G. Nachtergael, AC 44, 1975, 718 «la prudence se double ici d'une abnégation rare». Ἰδιαιτέρως προσεκτικὴ ἐγένετο ἡ παραβολὴ τῶν χειρογράφων, ὡς καὶ τῶν παπύρων, εἰς τοὺς ὁποίους διεσώθησαν ἀποσπάσματα τοῦ ἔπους καὶ οἱ ὁποῖοι εἰς ἱκανὰς περιπτώσεις διασῴζουσι τὴν ὀρθὴν γραφὴν ἐκ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως.

Τὸ περιεχόμενον τῶν δύο βιβλίων ἐκτίθεται ἀναλυτικῶς εἰς τὴν περίληψιν, ἔνθα ἐξετάζονται τὰ κυριώτερα θέματα αὐτῶν. Οὕτω εἰς τὴν περίληψιν τοῦ α' βιβλίου ἐξετάζονται ὁ κατάλογος τῶν ἀργοναυτῶν καὶ ἡ σπουδαιότης αὐτοῦ διὰ τὴν γεωγραφίαν καὶ μυθολογίαν, ἡ σχέσις τῶν Ἀργοναυτῶν πρὸς τοὺς Μινύας, ἡ προτεραία τῆς ἀναχωρήσεως καὶ τὰ λαβόντα χώραν κατ' αὐτήν, ὡς ἡ καθέλκυσις τῆς Ἀργοῦς, ἡ κλήρωσις τῶν ἐρετῶν, ἡ ἵδρυσις τοῦ βωμοῦ, ἡ προσευχὴ καὶ ἡ θυσία, τὸ συμπόσιον. Ἰδιαίτερος λόγος γίνεται περὶ τῶν διαδοχικῶν φάσεων τοῦ πλοῦ τῆς Ἀργοῦς ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ, αἵτινες ταξινομοῦνται συστηματικῶς ἀπὸ τῆς προτεραίας τῆς ἀναχωρήσεως καὶ τῆς ἀφίξεως εἰς τὸ μνῆμα τοῦ Δόλοπος μέχρι τῆς ἀφίξεως εἰς τὴν χώραν τῶν Βεβρύκων. Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ὑπολογιζόμενον εἰς ἕνα μῆνα περίπου οἱ Ἀργοναῦται ἐστάθμευσαν διαδοχικῶς εἰς τὴν νῆσον Λῆμνον, τὴν Κύζικον καὶ τὴν Μυσίαν. Ὁ F. Vian ἐξετάζει μεθοδικῶς τὰς πηγὰς τὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν μῦθον τῶν Λημνίων γυναικῶν, ὅστις ἀνάγεται ἤδη εἰς τὸν ἀργοναυτικὸν κύκλον τῆς Ἰλιάδος. Ὁ Πίνδαρος ἀντιθέτως πρὸς τὸν Α. θέτει εἰς τὸ ταξίδιον τῆς ἐπιστροφῆς τὴν στάθμευσιν τῶν Ἀργοναυτῶν εἰς Λῆμνον. Ὁ Α. πραγματεύεται ἐν ἐκτάσει (στ. 609—910) τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον διεπραγματεύθησαν ἱκανοὶ πρὸ αὐτοῦ συγγραφεῖς. Εὐστόχως παραλληλίζεται ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τὸ ἐφήμερον εἰδύλλιον τοῦ Ἰάσονος καὶ τῆς Ὑψιπύλης ἐν Λήμνῳ πρὸς τὴν συνάντησιν τοῦ Ἰάσονος καὶ τῆς Μηδείας καὶ τὸν ἔρωτα αὐτῶν, ὅστις περιγράφεται εἰς τὸ γ' βιβλίον. Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας εἰς τὸ παρὸν ἔπος εἶναι ἐμφανής, ἐπιτυχῶς δὲ ἀναλύεται ὑπὸ τοῦ ἐκδότου, ὅστις ὑπογραμμίζει ἰδιαιτέρως τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Εὐριπίδου.

Τὸ ἐπεισόδιον τῆς Κυζίκου εἶναι μᾶλλον σύνθετον καὶ ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν κλασσικὴν διάρθρωσιν τῆς τραγῳδίας, ἥτις διακρίνει τὸ ἐπεισόδιον τῆς Λήμνου. Ὑπάρχει εἰς αὐτὸ ἐν ἀρχῇ ἓν μυθικὸν ἐπεισόδιον ἀναγόμενον εἰς τὸν πα-

λαιότερον προοδυσσειακὸν ἀργοναυτικὸν κύκλον. Εἰδικώτερον τὸ ἐπεισόδιον τῆς Κυζίκου καὶ δὴ καὶ ἡ μάχη πρὸς τοὺς Γηγενεῖς τοῦ Ὄρους τῶν Ἄρκτων παρουσιάζει ἀναλογίαν πρὸς τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Ὀδυσσέως εἰς τὴν χώραν τῶν Λαιστρυγόνων. Ἐξετάζονται συστηματικῶς τὰ τῆς καταγωγῆς τοῦ ἥρωος Κυζίκου, ἐπωνύμου τῆς περιοχῆς, ἥτις κατά τινα ἐκδοχὴν ἀνάγεται εἰς τοὺς Πελασγοὺς τῆς Θεσσαλίας. Ἡ ἐκδοχὴ αὕτη εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν φιλικὴν διάθεσιν τοῦ Κ. πρὸς τοὺς Ἀργοναύτας. Ἡ τραγικὴ εἰρωνεία τοῦ ἐπεισοδίου τούτου εἶναι ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔμελλε νὰ φονευθῇ ἐκ μοιραίας παρεξηγήσεως ἀκουσίως ὑπὸ τῶν ξένων του. Ὁ Κύζικος εἶναι τὸ τραγικὸν θῦμα τῆς Εἱμαρμένης, ἀνίσχυρος νὰ ἀποφύγῃ τὸ μοιραῖον παρὰ τὰς προφυλάξεις αὐτοῦ. Ἡ τραγικότης τοῦ ἐπεισοδίου κορυφοῦται διὰ τοῦ θανάτου τῆς Κλείτης, τῆς νεαρᾶς συζύγου τοῦ Κυζίκου, ἥτις μὴ δυναμένη νὰ ὑποφέρῃ τὸν ἀδόκητον θάνατον τοῦ συζύγου της θέτει τέρμα εἰς τὴν ζωήν της. Αἱ πηγαὶ τῶν δακρύων τῆς τεθλιμμένης δάμαρτος ἢ κατ' ἄλλους τῶν νυμφῶν ὀδυρομένων τὸ οἰκτρόν της τέλος ἐσχημάτισαν τὴν κρήνην τῆς Κλείτης, ἥτις ὑπομιμνήσκει τὴν τραγικὴν μοῖραν τοῦ νεαροῦ ζεύγους, τοῦ ἀπολομένου εἰς τὴν ἄνθησιν τῆς νεότητος, εἰς τὴν ἄνοιξιν τῆς ζωῆς.

Ἐπισταμένως ἐρευνᾶται τὸ θέμα τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὴν Μυσίαν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἁρπαγὴν τοῦ Ὕλα ὑπὸ τῶν Νυμφῶν, μεθ' ἧς συνάπτεται. Ὁ μῦθος τοῦ Ὕλα εἶναι γνωστὸς κυρίως κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχήν. Ὁ Νίκανδρος ἱστορεῖ περὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς Ἑτεροιουμένοις αὐτοῦ, ὅθεν ἤντλησεν ὁ μυθογράφος Ἀντωνῖνος Λιβεράλις. Ἰδιαιτέρως διακρίνεται διὰ τὸν πλούσιον λυρισμόν του καὶ τὸν φυσιολατρικὸν καὶ «βουκολικὸν» χαρακτῆρά του ὁ «Ὕλας» τοῦ Θεοκρίτου, ἐξ οὗ πιθανῶς ἤντλησεν ὁ ἡμέτερος ποιητής, εἰ καί τινες ὑποστηρίζουσιν ὅτι ὁ Θεόκριτος ἐμιμήθη τὸν Ἀ. Κέντρον τῆς διηγήσεως εἰς τὸ XIII Εἰδύλλιον εἶναι ὁ Ὕλλας, τὸ δὲ ποίημα διακρίνεται διὰ τὸν ἐρωτικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα. Εἰς τὴν σεμνὴν ἐποποιίαν τῶν Ἀργοναυτικῶν κεντρικὸν πρόσωπον τῆς διηγήσεως παραμένει ὁ Ἡρακλῆς, τὸ ἐπεισόδιον δὲ τῆς ἁρπαγῆς τοῦ Ὕλλα παρὰ τὴν καλλίναον κρήνην (1228) παρεισάγεται διὰ νὰ αἰτιολογήσῃ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ ἥρωος εἰς Μυσίαν, ἐν ᾧ οὗτος μάτην ἀνεζήτει τὸν ἐξαφανισθέντα νέον.

Πρὸς τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο συνδέεται ἡ ἵδρυσις τῆς Κίου εἰς τὴν Προποντίδα παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ὁμωνύμου ποταμοῦ ὑπὸ τοῦ Πολυφήμου, ἑταίρου τοῦ Ἡρακλέους, ὅστις ἐγκαταλειφθεὶς ὡσαύτως παρέμεινεν ἔκτοτε ἐκεῖ. Ὁ V. ἐξετάζει συστηματικῶς τὰς διαφόρους πηγὰς καὶ διὰ λεπτῶν καὶ ὀξυδερκῶν παρατηρήσεων προσπαθεῖ νὰ ἀνεύρῃ πέραν τῶν διαφόρων μύθων τὸ ἱστορικὸν βάθος περὶ τὴν ἵδρυσιν τῆς Κίου καὶ τὸν ἀποικισμὸν τῆς Προποντίδος.

Ἐκτενὴς εἶναι καὶ ἡ περίληψις τοῦ β' βιβλίου, ἐν τῷ ὁποίῳ περιγράφεται ἡ διάβασις τοῦ Βοσπόρου καὶ ὁ πλοῦς τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Εἰς τοὺς καταρτισθέντας ὑπὸ τοῦ ἐκδότου πίνακας, ὅπως καὶ εἰς τὸ α' μέρος, διαφαίνεται τὸ δρομολόγιον τῆς Ἀργοῦς διὰ τῶν διαφόρων χωρῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὡς καὶ ἡ διάρκεια τοῦ πλοῦ κατὰ σταθμοὺς καὶ συνολικῶς, ὡς συνάγεται ἐκ τοῦ κειμένου. Χρήσιμος εἶναι καὶ ὁ πίναξ ὁ παρουσιάζων τὰς τοπογραφικὰς ἐνδείξεις καὶ δὴ τὴν ἀντιστοιχίαν τῶν ὁδηγιῶν τοῦ Φινέως πρὸς τὸν διάπλουν τῶν διαφόρων τόπων. Μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας συνετάχθησαν καὶ οἱ δύο γεωγραφικοὶ χάρται ἐν τέλει τοῦ βιβλίου ἤτοι I. La Grèce des Argonautes καὶ II. Le Périple Pontique, εἰς τοὺς ὁποίους ἰδιαιτέρως ὑπογραμμίζονται οἱ σταθμοὶ τῶν Ἀργοναυτῶν.

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Ἀμύκου καὶ ἡ νικηφόρος μάχη πρὸς τοὺς Βέβρυκας ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν φιλόξενον ὑποδοχὴν τοῦ Λύκου, βασιλέως τῶν Μαριανδυνῶν. Αὕτη πάλιν παρουσιάζει ὁμοιότητα πρὸς τὴν ξενίαν τοῦ Κυζίκου τοῦ α' βιβλίου, ἀλλ' ἔν τινι μέτρῳ καὶ πρὸς τὴν θλιβερὰν κατάληξιν ταύτης, ἐφ' ὅσον ἐνταῦθα οἱ Ἀργοναῦται ἀπώλεσαν δύο τῶν καλλιτέρων ἑταίρων αὐτῶν.

Ὁ διάπλους διὰ τῶν Συμπληγάδων, τὸν ὁποῖον ὁ Φινεὺς περιγράφει ἄνευ περιστροφῶν, ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως τὸ βασικὸν ἐμπόδιον διὰ τὸν πλοῦν. Νεώτεροι θρησκειολόγοι καὶ ἱστορικοὶ παρομοιάζουσι τὴν διάβασιν τοῦ πλοίου διὰ τῶν κυανέων Συμπληγάδων πρὸς τὴν διάβασιν τῶν πυλῶν τοῦ Ἅδου, τὰς ὁποίας ὑπενθυμίζει καὶ τὸ μέλαν χρῶμα τῶν βράχων τούτων. Ἀκόμη καὶ ὅταν συνεχίζοντες τὸν πλοῦν φθάνωσιν εἰς τὴν φιλόξενον χώραν τοῦ Λύκου καὶ ἐκεῖ συναντῶσι τοπωνύμια σχετιζόμενα πρὸς τὸν Ἅδην, ὡς τὸν ποταμὸν Ἀχέροντα καὶ τὸ ὁμώνυμον ἀκρωτήριον.

Βάσει τῶν ὑποδείξεων τοῦ Φινέως καὶ τῶν ἀντιστοίχων περιγραφῶν τοῦ πλοῦ τοῦ Εὐξείνου κατατάσσονται σχηματικῶς αἱ διάφοροι φάσεις αὐτοῦ σχετιζόμεναι πρὸς ἐπὶ μέρους ἐπεισόδια, ὡς τὰ περὶ τὸν Ἄμυκον, τὸν Φινέα, τὰς Συμπληγάδας, τὴν Θυνηίδα νῆσον, τὸν Λύκον, τὸν Σθένελον, τοὺς υἱοὺς τοῦ Δημάχου, τὰς Ἀμαζόνας, τὴν νῆσον τοῦ Ἄρεως.

Μετ' ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἐξετάζονται οἱ σταθμοὶ τῶν Ἀργοναυτῶν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Βοσπόρου. Δι' ἐπιμελοῦς συγκρίσεως τῶν γεωγραφικῶν καὶ ναυσιπλοϊκῶν ἐνδείξεων τοῦ ποιήματος πρὸς σχετικὰς πληροφορίας ἀρχαίων περιηγητῶν καὶ γεωγράφων ἐπιχειρεῖται ἡ ταύτισις ὡρισμένων χωρίων τῆς περιοχῆς. Οὕτω ἡ συνάντησις μετὰ τοῦ Ἀμύκου τοποθετεῖται μετὰ πειστικότητος εἰς τὸ βάθος τοῦ κόλπου τῆς Ὀλβίας, ἔνθα μεταγενεστέρως ἱδρύθη ἡ Νικομήδεια. Ὁ κατάπλους εἰς τὴν χώραν τῶν Βεβρύκων καὶ ὁ ἀγὼν πυγμαχίας μεταξὺ Πολυδεύκους καὶ Ἀμύκου ἐξετάζονται ἐν ἀντιβολῇ πρὸς τὴν ἀντίστοιχον ἀφήγησιν τοῦ Θεοκρίτου (Εἰδ. XXII). Συστηματικὴ εἶναι ἡ κατάταξις τῶν διαφόρων φάσεων τῆς πυγμαχίας, ὡς καὶ τῆς ἐπακολουθησάσης συγκρούσεως τῶν Ἀργοναυτῶν καὶ τῶν Βεβρύκων, ἥτις ἀποτελεῖ ἐπινόησιν τοῦ ποιητοῦ τῶν Ἀργοναυτικῶν. Κατὰ τὴν εὔστοχον παρατήρησιν τοῦ V. ὁ ἑορτασμὸς τῆς νίκης τοῦ Πολυδεύκους (159—163) ἀποτελεῖ προανάκρουσμα τῆς ἀποθεώσεως τῶν Διοσκούρων (806—810).

Εἶναι ἐπόμενον ὅτι ἡ ἀποβίβασις καὶ ξενία τῶν Ἀργοναυτῶν παρὰ τῷ Φινεῖ ἀποτελεῖ βασικὸν τμῆμα τοῦ β' βιβλίου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὅλου ἔπους. Μεθοδικῶς ἐξετάζονται αἱ πηγαί, εἰς τὰς ὁποίας γίνεται λόγος περὶ τοῦ τυφλοῦ μάντεως καὶ περὶ τῶν Ἁρπυιῶν. Εἰς τὸν Ἡσίοδον γίνεται ἁπλῶς λόγος περὶ τῆς παρεμβολῆς τῶν Βορεαδῶν εἰς τὸν μῦθον τοῦ Φινέως, χωρὶς ὅμως νὰ συσχετίζηται τοῦτο πρὸς τὸν Ἀργοναυτικὸν κύκλον. Τοῦτο εἶναι ἔργον τῆς ἀρχαίας τραγῳδίας, ἥτις ἐπιδρᾷ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἰς τὸν ἡμέτερον συγγραφέα, καίτοι εἰς ἄλλα οὐσιώδη σημεῖα οὗτος ἀντλεῖ κυρίως ἐκ τοῦ ἡσιοδείου κύκλου. Εἰς τὸ παρὸν ἔπος ὁ μῦθος τοῦ Φινέως λαμβάνει μίαν βαθέως ἀνθρωπίνην σημασίαν. Εὐστόχως παραλληλίζεται ὁ τυφλὸς μάντις πρὸς τὸν τραγικὸν δεσμώτην τοῦ Καυκάσου. Ἐξαίρεται ἡ φιλανθρωπία τοῦ Φινέως, ὅστις ὡς ὁ Προμηθεὺς ἐλαύνεται ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος. Αἱ Ἅρπυιαι ἐξ ἄλλου, αἵτινες κατά τινα παράδοσιν ἦσαν κατὰ τὸ ἥμισυ γυναῖκες καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ἁρπακτικὰ ὄρνεα, ἐνθυμίζουσι τὸν ἀετὸν τοῦ Προμηθέως. Παρὰ τὴν ὑπάρχουσαν ὁμοιότητα μεταξὺ τῶν δύο μαντικῶν ἀνδρῶν, ὁ Προμηθεὺς τοῦ Αἰσχύλου διακρίνεται μᾶλλον διὰ τὸν ὑπερφυσικὸν χαρακτῆρα, ἐν ᾧ ὁ Φινεὺς τοῦ Ἀπολλωνίου παραμένει εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κλίμακα, συμφώνως πρὸς τὰς γενικωτέρας τάσεις τῆς ἑλληνιστικῆς ποιήσεως. Πρὸς τὸ τιτανικὸν μεγαλεῖον τοῦ Προμηθέως ἀντιτίθεται ἡ μᾶλλον πραγματιστικὴ εἰκὼν τοῦ ἐξησθενημένου καὶ τυφλοῦ πρεσβύτου καὶ τοῦ πενιχροῦ περιβάλλοντος αὐτοῦ.

Ὁ μῦθος τῶν Συμπληγάδων μαρτυρεῖται εἰς τὴν ποίησιν τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Σιμωνίδου. Ὁ Ἀ. καλεῖ ταύτας Πληγάδας καὶ Κυανέκς πέτρας. Ἐξαίρεται ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀκρίβεια, δι' ὧν περιγράφεται ἡ τρικυμιώδης θάλασσα, αἱ διάφοροι φάσεις τῆς θαλασσοταραχῆς, ἡ φοβερὰ *πλημμυρίς*, καθ' ἣν *ὑπὲρ κεφαλῆς ἀμήχανος ἦεν ὄλεθρος* (575—578), τὸ *μέγα κῦμα*, τὸ ὁποῖον προκαλεῖ τὴν δραστη-

ρίαν παρέμβασιν τοῦ Τίφυος καὶ τοῦ Εὐφήμου, ὡς καὶ τὸ *καταρρεπὲς κῦμα*, κατὰ τὸ ὁποῖον *ἐν δ' ἄρα μέσσαις / Πληγάσι δινήεις εἶχεν ῥόος* (593—596).

Ὡς πρὸς τὸν περίπλουν τοῦ Πόντου σημειοῦνται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς οἱ κύριοι σταθμοὶ εἰς τὸν δικαίως κληθέντα Ἄξενον Πόντον (984), ὡς καὶ ὡρισμέναι γεωγραφικαὶ διασαφήσεις καὶ δὴ καὶ ὡς πρὸς τὸ ἀκρωτήριον Κάραμβιν, τὸ ὁποῖον οὐχὶ ὀρθῶς ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τὸ βορειότερον ἄκρον τῶν νοτίων ἀκτῶν τοῦ Βοσπόρου, οὕτω δ' εἰκονίζεται εἰς τὸν χάρτην τοῦ Πτολεμαίου (C. Müller, Geographi Graecci Minores [t. III] Tabula XVI).

Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχει ὁ σταθμὸς τῶν ἡρώων εἰς τὴν Ἡράκλειαν, τὸ βασίλειον τοῦ Λύκου, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς ποιεῖται μνείαν ἀρχαίων παραδόσεων ἀναφερομένων εἰς τὸν Ἡρακλέα, ἐπώνυμον καὶ προστάτην τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας. Ὁ ἐκδότης προσφυῶς συνδέει τὰς μυθικὰς ταύτας παραδόσεις πρὸς ἱστορικὰ γεγονότα τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Ἡ ἀρχαία ἀποικία τῶν Μεγαρέων καὶ τῶν Βοιωτῶν ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν γεωγραφικήν της θέσιν καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἐπίκεντρον τῶν ἀνταγωνισμῶν τῶν Σελευκιδῶν καὶ τῶν Λαγιδῶν. Πτολεμαῖος ὁ Γ' ἱδρύει ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ναὸν τοῦ Ἡρακλέους περὶ τὸ 246. Ἡ περιοχὴ ἐδοκίμασε τὰς σφοδρὰς συγκρούσεις τοῦ Λυσιμάχου, τὸν ὁποῖον ἓν ἐπίγραμμα ἐξυμνεῖ ὡς δεύτερον Ἡρακλέα, πρὸς τοὺς Βιθυνούς.

Τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ περίπλου ἐξικνούμενον ἀπὸ τῆς Παφλαγονίας μέχρι τῆς Κολχίδος (930—1285) διακρίνεται ὀλιγώτερον διὰ τὴν συνοχὴν τῆς περιγραφῆς. Αἱ γεωγραφικαὶ ἔρευναι τοῦ E. Delage συμβάλλουσιν ἀποτελεσματικῶς εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν περιγραφομένων τοποθεσιῶν καὶ τὴν ἐπισήμανσιν ἢ καὶ τὴν ἐπίλυσιν κατὰ τὸ δυνατὸν δυσχερῶν προβλημάτων σχετιζομένων πρὸς τὴν ἀρχαίαν γεωγραφίαν. Ἰδιαίτερα προβλήματα παρουσιάζονται ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, τὸ ὁποῖον, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν περιγραφῶν τοῦ ποιητοῦ, κεῖται ὡς ἔγγιστα τοῦ ἀκρωτηρίου Κοτύωρα, μεθ' οὗ δέον νὰ ταὐτισθῇ κατ' εἰκασίαν τοῦ ἐκδότου. Ὁ ποιητὴς κατὰ τὴν περιγραφὴν τῶν διαφόρων λαῶν τοῦ Πόντου θέτει τοὺς Μοσσυνοίκους μεταξὺ τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους πρὸς δυσμὰς καὶ τῆς νήσου τοῦ Ἄρεως πρὸς ἀνατολάς, κειμένης ἔναντι τῆς ἱδρυθείσης βραδύτερον Κερασοῦντος. Ἀντιθέτως κατὰ τὰς πληροφορίας συγγραφέων ἔργων ἀναφερομένων εἰς τὸν περίπλουν τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἡ νῆσος τοῦ Ἄρεως, γειτνιάζουσα πάντοτε πρὸς τὴν Κερασοῦντα, κεῖται 570 σταδίους δυτικῶς τοῦ Ἱεροῦ Ὄρους, τὸ ὁποῖον πάλιν τοποθετεῖται 100—150 σταδίους δυτικῶς τῆς Τραπεζοῦντος. Ὁ ποιητὴς ἡμῶν ἤντλησε τὰς γεωγραφικὰς πληροφορίας κυρίως ἐκ τοῦ ἔργου ἀρχαίων ἱστορικῶν καὶ γεωγράφων, οἵτινες ἐνίοτε διαφωνοῦσι καὶ ἀντιφάσκουσι πρὸς ἀλλήλους. Οὕτω ὁ Ξενοφῶν τοποθετεῖ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ἀπολλώνιον, τοὺς Χάλυβας ἀνατολικώτερον τῶν Τιβαρηνῶν.

Ὁ σταθμὸς εἰς τὴν νῆσον τοῦ Ἄρεως ἀποτελεῖ τὸ τελευταῖον ἐπεισόδιον παρεμβαλλόμενον ἐν ἐκτάσει εἰς τὸν περίπλουν τοῦ Πόντου. Ἡ μικρὰ αὕτη νῆσος συνδεομένη πρὸς τὰς Ἀμαζόνας καὶ τὸν Θερμώδοντα ποταμὸν παρουσιάζει σημαντικὸν ἀρχαιολογικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὸ ἀρχαϊκὸν ἱερὸν αὐτῆς καὶ τὰ ἐν αὐτῷ λατρευτικὰ ἔθιμα, ὡς αἱ θυσίαι ἵππων τελούμεναι παρὰ τῶν πολεμοχαρῶν ἐκείνων γυναικῶν τῶν ἐν τῇ νήσῳ ἐγκατεστημένων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πολιᾶς ἀρχαιότητος.

Ἡ συνάντησις τῶν Ἀργοναυτῶν πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ Φρίξου ἀποτελεῖ κατὰ τὸν F. V. ἐπινόησιν τοῦ Ἀπολλωνίου. Οἱ υἱοὶ τοῦ Φρίξου εἶναι ἤδη γνωστοὶ καὶ ἐξ ἀρχαίων πηγῶν, ὡς τοῦ Ἡσιόδου καὶ ἀρχαίων ἱστορικῶν, αἵτινες μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας παραβάλλονται πρὸς τὸ μετὰ χεῖρας κείμενον. Ἰδιαιτέρως ἐξετάζονται τοπωνύμια τοῦ Πόντου κληθέντα ἀπὸ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν.

Ἡ ἄφιξις εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Φάσιδος ποταμοῦ καὶ εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἄρεως

εἰς τὴν μυστηριώδη νύκτα ἀνακαλεῖ τὰς ὁδηγίας καὶ περιγραφὰς τοῦ Φινέως. Ἡ συναίσθησις τῆς παρουσίας τοῦ ἀγρύπνου ὄφεως προκαλεῖ δέος εἰς τὰς ψυχάς, τὸ ὁποῖον ἐπιτείνεται διὰ τῶν χθονίων λοιβῶν πρὸς τὴν Αἴαν Τιτηνίδα καὶ πρὸς τὰς ψυχὰς τῶν ἀποφθιμένων. Ὡς παρατηρεῖ ὁ σ. «par sa concision et son intensité, ce finale est l' oeuvre d' un grand poète».

Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ κειμένου ἐγένετο μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας. Μετὰ προσοχῆς καὶ συνέσεως ἀνεγνώσθησαν καὶ παρενεβλήθησαν τὰ χειρόγραφα καὶ οἱ πάπυροι, ὡς καὶ αἱ κυριώτεραι μελέται καὶ ἐκδόσεις τῶν διαπρεπεστέρων φιλολόγων. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα, τὸ ὁποῖον μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας συνετάχθη, θὰ ἠδύνατο νὰ παρατηρήσῃ τις ὅτι εἰς ὡρισμένα σημεῖα εἶναι ἰδιαιτέρως ἀναλυτικόν, περιλαμβάνει δ' ἐνίοτε γραφὰς προφανῶς ἐσφαλμένας, ὡς καὶ τὸ μέτρον πολλαχοῦ καταδεικνύει, αἴνινες παραδίδονται ἔστιν ὅτε ὑπὸ μεμονωμένου κώδικος. Ἀναφέρομεν ὡς παράδειγμα τοὺς στίχους I 52, 94, 170, 178, 253, 282, 379, 392, 418, 547, 735, 843, 871, 1010, 1055, 1301, II 1, 154, 273, 276, 405, 415, 445, 554, 933, 935, 941, 950, 1100, 1103, 1110, 1117. Παρατηρητέον ὅτι τὰ περισσότερα ἐκ τῶν μετρικῶν τούτων σφαλμάτων ὑπάρχουσιν εἰς τὸν κώδικα E. Θὰ ἦτο ἴσως προτιμότερον νὰ γίνῃ περὶ τούτων ἰδιαιτέρα μνεία ἐν τῇ εἰσαγωγῇ, ὡς συμβαίνει εἰς τὴν σημείωσιν περὶ τῆς ὀρθογραφίας, ὥστε νὰ γίνῃ λιτότερον καὶ οὐσιωδέστερον τὸ κριτικὸν ὑπόμνημα.

Ἐπιτυχὴς εἶναι ἡ υἱοθέτησις τῆς γραφῆς *κροτάφοισι* ἐν I 219, ἥτις διεσώθη εἰς τὸν Ὀξυρύγχιον πάπυρον 2700 ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ P. Kingston ἐν ἔτει 1968, ὅστις προσφυῶς παραβάλλει τὸν ἀνωτέρω στίχον πρὸς Stat., Theb. V 432—433 Ismarios, Aquilonia pignora, fratres, / utraque quis rutila stridebant tempora pinna.

Ἐν στίχῳ I 456 υἱοθετεῖ τὴν γραφὴν τῶν περισσοτέρων κωδίκων *προχοῇσιν* κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Παλατίνης Ἀνθολογίας VI 292, ἣν δέχονται οἱ Gow-Page (Hellenistic Epigrams, vol. I p. 100, vol. II, p. 290). Νομίζομεν ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ γραφῇ *προχόῃσιν*, ὡς παραδίδουσι καί τινες τῶν deteriores, εἶναι ἀληθές, κωδίκων καὶ ὡς ἐπιτυχῶς ἀποκαθιστᾷ ὁ P. Waltz ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Ἀνθολογίας (Paris, Les Belles Lettres, 1931) ἐκ τοῦ Σουΐδα s. v. *καλλιστεῖα*. Ἡ λέξις *προχοὴ* κεῖται εἰς τὸ παρὸν ποίημα ἐν ἄλλῃ ἐννοίᾳ, πρβλ. I 11, IV 271, καθ' ὅσον δὲ γνωρίζομεν, δὲν ὑπάρχουσιν ἄλλα παραδείγματα ἐν ᾗ αὕτη τυγχάνει συνώνυμος τῇ *προχόῃ* (cruche). Ἐν στ. 515 νομίζομεν προτιμότερον νὰ δεχθῶμεν τὴν διόρθωσιν τοῦ Meineke *θέλκτρον*, ἥτις κεῖται καὶ παρὰ Σοφοκλεῖ, Τραχ. 585. Ἐν I 1264 ἴσως εἶναι προτιμοτέρα ἡ γραφὴ τῶν κωδίκων *αὐτόν*. Ὁ M. Campbell, R Ph 47, 1973, 87 ἐπιτυχῶς παραβάλλει πρὸς τὸν στίχον τοῦ Κοΐντου Σμυρναίου XIII 352 *ἦχί ἑ ποιπνύοντα πόδες φέρον*, ὅστις παρουσιάζει περισσοτέραν ὁμοιότητα κατὰ τὴν σύνταξιν καὶ τὸ ὕφος πρὸς τὸν παρόντα στίχον τῶν Ἀργοναυτικῶν ἢ τὸ ὑπὸ τοῦ Fränkel παραβαλλόμενον Θεοκρ., XIII 70.

Ἡ μετάφρασις τοῦ E. Delage συνδυάζει τὴν ἀκρίβειαν εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ κειμένου πρὸς τὴν γλαφυρότητα. Διὰ τῆς ἐπιλογῆς τῶν καταλλήλων λέξεων καὶ φράσεων, τῆς πλοκῆς καὶ εὐρυθμίας τοῦ λόγου, ἐπιτυγχάνει νὰ ἀποδώσῃ εἰς πεζὸν λόγον τὸ ἐπικὸν ὕφος φροντίζων ἐν ταὐτῷ νὰ μὴ ἀπομακρύνηται, κατὰ τὸ δυνατόν, τῆς πιστῆς μεταφράσεως. Εἰς ἐλάχιστα σημεῖα προκύπτουσιν ὡρισμένα ἐρωτηματικά. I 425 *ἐπὶ βουσὶν* δὲν δηλοῖ τόπον, près des boeufs, ἀλλὰ σκοπόν, pour les boeufs, i. e. pour le sacrifice des boeufs, pour sacrifier les boeufs· πρβλ. R. C. Seaton (ἐκδ. Loeb to slay the steers, A. Ardizzoni a sacrificare i buoi. I 456 ἡ μετοχὴ *ἀφυσσαμένων* μεταφράζεται puisaient. Ὁ παρατατικὸς ὅμως ἀποδίδει τὴν μετοχὴν ἐνεστῶτος *ἀφυσσομένων*, ἥτις ὑπάρχει εἰς τοὺς κώδικας PE. Ἐφ' ὅσον ἐπελέγη ἡ μετοχὴ τοῦ ἀορίστου, παραδιδομένη ὑπὸ τῶν λοιπῶν κωδίκων, θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ ἀποδοθῇ διὰ τοῦ avaient puisé. Πρβλ.

ι 165, ἐκδ. V. Bérard, Paris Les Belles Lettres, 1955, σελ. 33, II 230, ἐκδ. P. Mazon Paris 1956, σελ. 108. Οὕτω καὶ ὁ R. C. Seaton ὀρθῶς ἑρμηνεύει had drawn καὶ ὁ Ardizzoni avevano attinto. I 560 *φραδμοσύνῃ* μεταφράζεται insrtuctions. Ὀρθότερον θὰ ἦτο νὰ ἀποδοθῇ διὰ τοῦ adresse, dextérité. I 917 ὀρθὴ ἡ πνευματώδης παρατήρησις τοῦ D. A. Campbell «étonnantes» is at least surprising (CR 27, 1977, 13). Τὸ ἐπίθετον *ἀγανῆσι* χαρακτηρίζει μᾶλλον τὸ πρᾷον καὶ ἡσύχιον τῆς μυήσεως. Ἐν I 1286 *ἀμηχανίῃσιν* εἶναι προτιμότερον νὰ ἀποδοθῇ διὰ τῆς ἀρχικῆς ἐννοίας difficulté, embarras. Ἡ παρεχομένη μετάφρασις «impuissance» ἔρχεται εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὴν κάτωθι ἑρμηνευτικὴν σημείωσιν (σελ. 111 σημ. 2) «son ἀμηχανίη est une preuve de lucidité et non un signe d' incapacité». Ἐπιτυχέστερον ὁ Ἀντ. Κανάκης (Ἀπολλωνίου Ροδίου, Τὰ Ἀργοναυτικά, Βιβλία τέσσαρα, ἔμμετρος μετάφρασις . . . . . ἐν Χίῳ 1935) μεταφράζει «στενοχώρια». Ἐν στίχῳ II 1146 *ἑῆς ὑποθημοσύνῃσι* καίτοι γραμματικῶς φαίνεται ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸν κριὸν (πρβλ. καὶ σελ. 172, 283 σημ. στ. 1147), νομίζομεν ὅτι δέον νὰ ἀποδοθῇ κατὰ τὴν ἔννοιαν μᾶλλον τῷ Ἑρμῇ, ὡς ἤδη ὀρθῶς ὁ E. Livrea παρετήρησε (πρβλ. προσφάτως Gnomon 49, 1977, 18), συμφώνως καὶ πρὸς τὰ ἐν IV 118 κ. ἑ. ἀναγραφόμενα, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουσιν ἱκανὴν ὁμοιότητα οὐ μόνον κατὰ τὸ νόημα ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν μορφὴν πρὸς τὸν παρόντα στίχον. Ἄλλως τε ἡ χρῆσις τῆς κτητικῆς ἀντὶ τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας εἰς τὸ γ΄ πρόσωπον δὲν εἶναι σπανία, ἰδίᾳ εἰς τὸν Ἀπολλώνιον ἔνθα ὑπαγορεύεται καὶ ἐξ ἀναγκῶν τοῦ μέτρου ὡς ἐνταῦθα, καθ' ὅσον *ἑοῦ* (αὐτοῦ) θὰ ἐδημιούργει χασμῳδίαν (πρβλ. E. Schwyzer, Griechische Grammatik I 609). Ἐν II 1241 *ἀμοιβαίῃ εὐνῇ* μεταφράζεται κάπως ἐλευθέρως à cause de la métamorphose de son père. Διερωτώμεθα μήπως θὰ ἦτο προτιμοτέρα ἡ ἀκριβεστέρα μετάφρασις par cette union alternative, ὁπότε θὰ ἀπεδίδετο πληρέστερον ἡ ἀκολουθουμένη ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐκδοχή, ἤ, ἂν τὸ ἐπίθετον δὲν ἀποδίδῃ ἀκριβῶς τὸ νόημα, νὰ συμπληρωθῇ καταλλήλως ἡ φράσις, ὥστε νὰ μεταφρασθῇ τοὐλάχιστον ἡ λέξις *εὐνῇ*· πρβλ. ἑρμην. σημ., σελ. 284 pendant son union avec Philyra, ὡς καὶ τὴν μετάφρασιν τοῦ R. C. Seaton, by her union with the transfigured deity.

Αἱ ἑρμηνευτικαὶ σημειώσεις διακρίνονται διὰ τὴν περιεκτικότητα αὐτῶν. Εἶναι πλούσιαι εἰς περιεχόμενον συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τοὺς περιορισμοὺς τῶν ἐκδόσεων Les Belles Lettres καὶ συνδυάζουσι τὴν πυκνότητα πρὸς τὴν πληρότητα καὶ ἀρτιότητα. Εἶναι τεκμήριον ὀξείας φιλολογικῆς διανοίας, εὐρείας λογοτεχνικῆς καταρτίσεως, ἀκριβοῦς γνώσεως τῆς ἱστορικῆς γεωγραφίας καὶ πλήρους ἀρχαιολογικῆς ἐνημερώσεως. Αἱ ἀρεταὶ αὗται καταφαίνονται τόσον εἰς τὴν ἐμπεριστατωμένην εἰσαγωγήν, ὅσον καὶ εἰς τὰς ἑρμηνευτικὰς σημειώσεις, ὡρισμέναι τῶν ὁποίων ἄλλως τε περιέχονται καὶ εἰς τὰς ἐκτενεῖς εἰσαγωγὰς τῶν δύο βιβλίων.

Ἂς ἐπιτραπῇ νὰ διατυπωθῶσι καὶ ἐνταῦθα ὡρισμέναι σκέψεις καὶ ἐπὶ μέρους παρατηρήσεις, αἵτινες ἐγεννήθησαν ἐκ τῆς προσεκτικῆς μελέτης τοῦ παρόντος βιβλίου, ὡς καὶ νὰ σημειωθῶσιν ὡρισμένα παροράματα: Σελ. XXXIII στ. 28 καὶ σελ. XXXV στ. 25 ἀντὶ *ποιμέν(ι)* γραπτέον *ποιμέια(-νι)*, σελ. LXII-LXIII σημ. 7 ἀντὶ *πτωσέων* γρ. *πτώσεων*, σελ. 9 στ. 25 ἀντὶ 97 γρ. 96, αὐτόθι στ. 26 πρὸ τοῦ 167 γρ. 164—, σελ. 36 σημ. 1 στ. 2 ἀντὶ *Εὐδάνεμοι* γρ. *Εὐδ-*, σελ. 58 app. cr., στ. 9 ἀντὶ 5 γρ. 12, σελ. 63 σημ. 2 στ. 4 ἀντὶ 356 γρ. 357, σελ. 75 σημ. 4 ὀρθῶς γράφεται c' est le seul passage où Apollonios qualifie les Argonautes de demi-dieux. Θὰ ἠδύνατο ὅμως νὰ προστεθῇ ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ, χωρὶς νὰ χρησιμοποιῇ τὸ ἐπίθετον *ἡμίθεος*, ποιεῖται μνείαν τῆς θείας αὐτῶν καταγωγῆς, ὡς ἐν II 1223, III 365, 402, IV 1389, 1773. Σελ. 78 σημ. 1 νομίζομεν ὅτι *αὐτοσχεδὸν* ἔχει τοπικὴν ἔννοιαν ὡς ἐν IV 969. Δὲν φαίνεται πιθανὴ ἡ ἑρμηνεία καθ' ἣν *αὐτοσχεδόν* . . . . signifie . . . . que cette localité apparaît *aussitôt après*

la précédente. Μᾶλλον ἡ λέξις *αὐτοσχεδὸν* (I 594) δέον νὰ ἑρμηνευθῇ «de près», πρβλ. close at hand Seaton, *σιμά τους* Κανάκης. Ἰδὲ διὰ τὸ νόημα καὶ στ. 1113. Σελ. 92 σημ. 3 στ. 3 ἀντὶ vaches γρ. cavales (πρβλ. Ἡροδ., IV 9), σελ. 94 σημ. 1 στ. 1 Θ 329 εἶναι ἀκριβὴς ἡ παραπομπή; σελ. 98 Test. στ. 2 ἀντὶ *Μακρῶνες* γρ. *Μάκρωνες*, σελ. 100 σημ. 1 στ. 1 κ 267 εἶναι ἀκριβὴς ἡ παραπομπή; αὐτόθι σημ. 2 καὶ σημ. εἰς στ. 1069 (σελ. 263) ἡ φυσικὴ σειρὰ τοῦ λόγου καὶ τὰ συμφραζόμενα συνηγοροῦσι βεβαίως ὑπὲρ τῆς γραφῆς *χεῦαν* παραδιδομένης ὑπὸ τῶν περισσοτέρων κωδίκων. Ὑπάρχουσιν ὅμως ὡρισμέναι δυσχέρειαι, αἵτινες ἄγουσιν εἰς τὴν σκέψιν ὅτι δὲν δύναται νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ ὀρθότης τῆς γραφῆς *χεῦεν* τῶν χειρογράφων PE καὶ D. Ἡ προσωπικὴ ἀντωνυμία *οἱ* κειμένη πρὸ τοῦ ἐμπροθέτου *ἀπὸ βλεφάρων* φαίνεται ὅτι ἔχει μᾶλλον αὐτοπαθῆ ἔννοιαν· συνάπτεται στενῶς μετὰ τοῦ ἐμπροθέτου καὶ ἔχει ἔννοιαν γενικῆς τῆς κτητικῆς ἀντωνυμίας (ἀπὸ τῶν ἑαυτῆς βλεφάρων, de ses yeux). Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, καίτοι τοῦτο εἶναι σπανιώτερον, δύναται νὰ ὑπάρχῃ ταὐτοπροσωπία τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας καὶ τοῦ ὑποκειμένου τοῦ ῥήματος, ὡς ἐν Γ 338 *εἵλετο δ' ἄλκιμον ἔγχος ὅ οἱ παλάμηφιν ἀρήρει*. Ἡρόδ., III 15 *ὃς ἀπέλαβε, τὴν οἱ ὁ πατὴρ εἶχε ἀρχήν*. Ὥστε θὰ ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ ἡ γραφὴ *χεῦεν* χωρὶς νὰ εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαία ἡ διόρθωσις τοῦ Fränkel *χεύατ'*, ὅστις βασίμως θεωρεῖ ὅτι ἡ κρήνη, παρὰ τὰς ὁμολογουμένας δυσχερείας τοῦ κειμένου, ἐσχηματίσθη ἐκ τῶν δακρύων τῆς Κλείτης, ὡς παραδίδουσι καὶ τὰ Ἀργοναυτικὰ τοῦ Ὀρφέως, ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοὶ Νεάνθης καὶ Δηί(λ)οχος κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν σχολίων: *Νεάνθης δὲ καὶ Δηίλοχος ἱστοροῦσιν, ὅτι ἀπήγξατο ἡ Κλείτη καὶ ὅτι ἐκ τῶν δακρύων αὐτῆς κρήνη ἐν Κυζίκῳ ἐγένετο κληθεῖσα ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτῆς Κλείτη*. Ἡ ἀρχαία παράδοσις μαρτυρεῖ καὶ ἄλλας περιπτώσεις γυναικῶν, αἵτινες ἐκ τῆς ῥοῆς τῶν δακρύων συνεπείᾳ βαρυτάτου ἄλγους ἀνελύθησαν εἰς κρήνας, αἵτινες ἔλαβον τὸ ὄνομά των. Οὕτω ἡ Κυανῆ ἐν Σικελίᾳ ὀδυρομένη τὴν ἁρπαγὴν τῆς Περσεφόνης μετεβλήθη εἰς τὴν ὁμώνυμον κρήνην, at Cyane .../... lacrimis absumitur omnis / et quarum fuerat magnum modo numen, in illas/extenuatur aquas (Ov., Met. V 425—429), ὡσαύτως δὲ ἡ Βυβλὶς ὀδυρωμένη τὴν ἰδίαν αὐτῆς δυστυχίαν τήκεται εἰς δάκρυα σχηματίσασα δι' αὐτῶν τὴν ὁμώνυμον πηγήν, sic lacrimis consumpta suis Phoebeia Byblis/uertitur in fontem, qui nunc quoque uallibus illis/nomen habet dominae nigraque sub ilice manat (αὐτόθι IX 663—665). Ἀπὸ καθαρῶς συντακτικῆς ἀπόψεως, ἀσφαλῶς ἡ προσωπικὴ ἀντωνυμία δύναται νὰ μὴ εἶναι αὐτοπαθής, δὲν φαίνεται ὅμως πιθανὸν ὅτι δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ἐνταῦθα pour elle (πρβλ. E. Schwyzer, Gr. Gramm. τ. 2, σελ. 189 κ.ἑ.). Εὔστοχος καὶ ὁ συσχετισμὸς τοῦ Fränkel πρὸς τὸν στίχον 887. Αὐτόθι (ἐν σελ. 263) δὲν φαίνεται ἐπαρκῶς στηριζομένη ἡ ὑπόθεσις καθ' ἣν Cleité s' est tuée par vengeance. Ἐξ ἄλλου, ἐὰν εἶναι ὀρθὴ ἡ παρατήρησις τοῦ ἐκδότου ὅτι τὸ *ἐκ Διὸς* τοῦ στίχου 1071 semble bien impliquer un châtiment divin, τοῦτο θὰ πρέπῃ νὰ ἀναφέρηται εἰς τοὺς Δολίονας, ὡς ῥητῶς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ὡς γεγονὸς προελθὸν ἐκ τῆς βουλήσεως τοῦ Διός, ὄχι κατ' ἀνάγκην ὡς τιμωρία, πάντως ὄχι εἰς τοὺς Ἀργοναύτας ὡς ὑπαινίσσεται ὁ ἐκδότης. Σελ. 100 app. cr. στ. 6 ἀντὶ *ἐγχ-* γρ. *ἐγκ-*, σελ. 119 στ. 4 ἀντὶ 85 γρ. 86, σελ. 132 σημ. 2 στ. 2 ἀντὶ Cynég. γρ. Hal. Ἐν σελ. 143 στ. 18 γίνεται λόγος περὶ παρεμβάσεως τοῦ Ἑρμοῦ εἰς τὴν καταδίωξιν τῶν Ἁρπυιῶν ὑπὸ τοῦ Ζήτου καὶ τοῦ Καλαΐδος. Δὲν εἶναι σαφὲς ἐκ ποίας πηγῆς ἀρύεται τοῦτο ὁ ἐκδότης. Εἰς τὸ κείμενον πάντως τῶν Ἀργοναυτικῶν (II 284 κ.ἑ.) σαφῶς γίνεται λόγος περὶ τῆς Ἰριδος. Σελ. 147 σημ. 2 στ. 3 εἶναι ἀκριβὴς ἡ παραπομπή; Σελ. 162 σημ. 3 ἀντὶ 8 γρ. 55, σελ. 169 στ. 20 μετὰ τὸ 3, προσθετέον 1225—, σελ. 176 σημ. 2, στ. 3 ἀντὶ 47 γρ. 46, αὐτόθι στ. 6 ἀντὶ 120 γρ. 119, σελ. 177 σημ. 5, στ. 3 ἀντὶ *τρήχυν* γρ.

τρηχύν, σελ. 182 app. cr. στ. 2 ἀντὶ *μαλὰ* γρ. *μάλα*, σελ. 183 σημ. 3 μετὰ τὸ *ι* προσθετέον 464—, σελ. 190 σημ. 1 μετὰ τὸ 294 γραπτέον —295, σελ. 193 app. cr. στ. 2 ἀντὶ *Ἀχερουσίας* γρ. *Ἀχερουσιάς*, σελ. 195 σημ. 1 στ. 4 ἀντὶ *πέδιον* γρ. *πεδίον*, σελ. 199 Test. στ. 2 ἀντὶ *δ* γρ. *ὁ*, σελ. 218 app. cr. στ. 1 πρὸ τοῦ *τι* νὰ τεθῇ : , σελ. 219 στ. 1 νὰ γραφῇ εὐκρινῶς *στήσεται*, σελ. 223 σημ. 1 στ. 1 ἀντὶ 504 γρ. 505, αὐτόθι στ. 2 ἀντὶ 12 γρ. 17, σελ. 230 σημ. 1 στ. 3 ἀντὶ 407 γρ. 408, σελ. 241 (52) σημ. (εἰς στ.) 46 ἀντὶ 46 γρ. 45, σελ. 242 (53) σημ. 58 στ. 4 μετὰ τὸ B προσθετέον 745—, σελ. 247 (57) σημ. 158 μεταξὺ τῶν πηγῶν τῶν μνημονευουσῶν τοῦ Περικλυμένου καὶ δὴ καὶ τῆς ἱκανότητος αὐτοῦ πρὸς μεταμόρφωσιν, ἣν ἔλαβε παρὰ τοῦ Ποσειδῶνος, προσθετέον Ov., Met. XII 556 sq., σελ. 248 (58) σημ. 178 στ. 3 ἀντὶ 5 γρ. 12, σελ. 248 (59) σημ. 187 στ. 1 ἀντὶ 61 γρ. 31, σελ. 251 (68) σημ. 401 στ. 2 μετὰ τὸ cf. προσθετέον 1, 185—189, σελ. 202 (273) σημ. 532 στ. 2 ἀντὶ 5 γρ. 6, σελ. 213 (277) σημ. 778 στ. 5 μετὰ τὸ 15 προσθετέον — 16, σελ. 217 (279) σημ. 859 δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι «*παρασχεδὸν* a partout le sens temporel chez Apollonios». Ἔτι ὀλιγώτερον πιθανὸν φαίνεται τὸ ἐπιχείρημα πρὸς στήριξιν τῆς ἀπόψεως ὅτι τὸ ἐπίρρημα ἔχει ἐνταῦθα χρονικὴν ἔννοιαν «alors qu' Idmon a été pleuré longtemps (v. 836—837), les Argonautes désemparés ensevelissent aussitôt Tiphys sans aucune pompe». Νομίζομεν ὅτι τὸ ἐπίρρημα ἐνταῦθα ἔχει μᾶλλον τοπικὴν ἔννοιαν ὡς τὸ *αὐτοσχεδὸν* ἐν I 594. Ἐὰν ὅμως δεχθῶμεν ὅτι ἔχει χρονικὴν ἔννοιαν, τότε θὰ ἐσήμαινεν ἁπλῶς ὅτι ἡ κηδεία τοῦ Τίφυος ἔγινε σχεδὸν ἀμέσως μετὰ τὴν τοῦ Ἴδμονος διὰ τὴν χρονικὴν σύμπτωσιν τῶν δύο θανάτων καὶ ὄχι δι' οὓς λόγους προβάλλει ὁ ἐκδότης. Σελ. 225 (282) σημ. 1029 στ. 5 ἡ παραπομπὴ Diod. Sic , 14, 30 νὰ τεθῇ μᾶλλον ἐν στ. 1 μετὰ τὴν παραπομπὴν εἰς τὸν Ξενοφῶντα. Σελ. 234 (284) σημ. 1215, στ. 5 ἀντὶ 6 γρ. 5.

Εὔστοχος ὁ παραλληλισμὸς τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῆς Ὑψιπύλης καὶ τοῦ Ἰάσονος καὶ τῶν αἰτουμένων ὑπ' αὐτῆς ὁδηγιῶν διὰ τοὺς γενησομένους παῖδας (I 896 κ.ἑ., σελ. 92 σημ. 3) πρὸς τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Ἐχίδνης, τὸ ὁποῖον ἀφηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος (IV 9). Ἀξιοπρόσεκτα τὰ *συμπεράσματα* τοῦ σ. ἐν σχέσει πρὸς ὡρισμένα ἀστρονομικὰ καὶ μετεωρολογικὰ φαινόμενα, ἅτινα ὑπαινίσσεται ὁ ποιητής, διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν διαφόρων φάσεων τοῦ πλοῦ, ὡς καὶ τοῦ τόπου τῆς συγγραφῆς τοῦ ἔπους [σελ. 119, 200 (271) σημ. 499). Σελ. 167 σημ. 1 διὰ προσεκτικῶν γεωγραφικῶν καὶ ἐθνολογικῶν παρατηρήσεων βασιζομένων εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς ὑπεραμύνεται μεθ' ἱκανῆς πειστικότητος τῆς ἐκφράσεως *Χαλύβων ἐν ἀπείρονι γαίῃ* (I 1323) τῶν κωδίκων. Σελ. 181 σημ. 3 δι' ἐπιμελοῦς παραβολῆς τῶν στίχων II 105 109 πρὸς Θεοκρ. XXII 104—106, 119 καὶ πρὸς Ὁμ., N 614—619 (cl. K 158) ἄγεται εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος ἤντλησε μᾶλλον ἐκ τοῦ Θεοκρίτου ἀντλῶν παραλλήλως καὶ ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ Ὁμήρου, ὅστις ἀποτελεῖ κοινὴν πηγὴν δι' ἀμφοτέρους τοὺς ἀλεξανδρινοὺς ποιητάς. Σημαντικὴ παρατήρησις διὰ τὸ πρόβλημα τῆς χρονολογικῆς τοποθετήσεως τοῦ Ἀπολλωνίου ἐν σχέσει πρὸς τὸν Θεόκριτον. Σελ. 198 σημ. 3 διὰ παραβολῆς πρὸς στίχους τοῦ αὐτοῦ ποιήματος, ὡς καὶ τῆς Ὀδυσσείας, αἰτιολογεῖ ἐπαρκῶς τὴν γραφὴν *ἀμειβομένων* II 449, τὴν ὁποίαν ἀμφισβητεῖ ὁ Fränkel. Ἰδιαιτέρως ἐπιτυχὴς ἡ σύγκρισις διαφόρων περιγραφῶν καὶ εἰκόνων τοῦ ποιητοῦ πρὸς μνημεῖα τῆς τέχνης, ὡς ἐν I 746 (σελ. 258) τῆς Ἀφροδίτης, 762 (σελ. 259) τοῦ Ἀπόλλωνος φονεύοντος τὸν Τιτυόν, 767 (αὐτόθι) τοῦ Φρίξου. Διὰ τῆς εὐρύτητος τῶν γνώσεών του ἐπεκτεινομένης καὶ εἰς τεχνικὰς λεπτομερείας ἀποσαφηνίζει ὅρους ἀναφερομένους εἰς τὴν ναυπηγίαν, οἵτινες ἀπαντῶσι συχνάκις εἰς τὸ παρὸν ποίημα.

Γενικῶς ἡ παροῦσα ἔκδοσις ἀποτελεῖ ὑπόδειγμα φιλολογικῆς ἐργασίας συνδυά-

ζουσα ἐν ταὐτῷ τὴν πλήρη ἐνημέρωσιν εἰς θέματα ἀρχαιολογικά, μυθολογικά, ἱστορικῆς γεωγραφίας, ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνικῶν ὅρων. Μαρτυρεῖ ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν καὶ ἀπέραντον εὐρύτητα γνώσεων, ἀνταποκρινομένην εἰς τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀρχαίου ποιητοῦ.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ι. ΖΑΓΑΝΙΑΡΗΣ

* * *

ANTONIO CARLINI καὶ ἄλλοι, **Papiri Letterari Greci**. Πίζα 1978, σελ. 304.

Ὁ τόμος περιέχει 38 ἑλληνικὰ κείμενα φιλολογικοῦ καὶ ἡμιφιλολογικοῦ περιεχομένου, ποὺ διεσώθησαν εἰς παπύρινα σπαράγματα καὶ διαφυλάσσονται εἰς εὐρωπαϊκὰς βιβλιοθήκας ἢ στὸ ἑλληνο-ρωμαϊκὸν Μουσεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας. Τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ τὰ παπυρικὰ ἀποσπάσματα ἔχουν ἤδη ἐκδοθῆ εἰς συλλογάς, τῶν ὁποίων ἡ ἔκδοσις εἶναι ἐξαντλημένη, ἢ εἰς περιοδικὰ σπάνια, ποὺ δὲν εὑρίσκονται εὔκολα. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ ἠνάγκασε τοὺς μελετητὰς νὰ τὰ συμπεριλάβουν στὴ συλλογή τους. Ὁ ἀναγνώστης ὡστόσο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ θ' ἀναγνωρίσῃ ἀμέσως τὴν βελτίωσιν ποὺ ἔχουν τὰ παπυρικὰ αὐτὰ κείμενα τόσον ἀπὸ ἄποψιν ἀναγνώσεως ὅσο καὶ ἀπὸ ἄποψιν σχολιασμοῦ. Ἀκόμη μερικοὶ πάπυροι, καὶ κυρίως οἱ ὑπ' ἀριθ. 16 καὶ 35, ἔχουν ἐν μέρει ἀλλάξει μορφὴν χάρις εἰς νέας ἀλλ' εὐτυχεῖς ἀνακαλύψεις συμπληρωματικῶν κομματιῶν, ποὺ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνασύνθεσιν τῶν προηγουμένων κομματιῶν εἰς ἀρτίαν τεχνικὴν μορφήν. Ὅποιος ἔχει ἀσχοληθῆ μὲ παπυρικὰ ἀποσπάσματα καταλαβαίνει ἀμέσως τὰ προβλήματα ποὺ παρουσιάζονται ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν ἀναγνώρισιν τῆς πατρότητος ἢ τὴν ἀνασύνθεσιν καὶ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ κειμένου καὶ ἐπὶ πλέον τὴν ἀκριβῆ χρονολόγησιν. Τὰ προβλήματα αὐτὰ ξεπέρασαν ἱκανοποιητικὰ οἱ συντάκται τῆς συλλογῆς. Ὀκτὼ πάπυροι (ἀριθ. 9, 20, 30, 31, 33, 34, 35) ἐκδίδονται ἐδῶ διὰ πρώτην φοράν. Αὐτὴ ἡ editio princeps, ὅπως κάθε editio princeps, εἶναι εὐτυχὲς γεγονός. Ὅσο μικρὴ ἔκτασι καὶ ἂν ἔχῃ τὸ κείμενον, ὅσο παρημελημένος καὶ ἂν εἶναι ὁ σχολιασμός, ὅσας ἀτελείας, τελικά, καὶ ἂν φέρῃ, δίδει τὴν εὐκαιρία στὸν ἑπόμενον μελετητὴν νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ νέο κείμενον ἐποικοδομητικὰ στοὺς τομεῖς ποὺ ἡ εἰδικότης του τοῦ ἐπιτρέπει. Ἀπὸ τοὺς παπύρους αὐτοὺς δύο (ἀριθ. 9, 35) περιέχουν ἀξιόλογα μέρη ἀπὸ τὰς ραψῳδίας Β καὶ Α ἀντιστοίχως τῆς Ἰλιάδος, καὶ ἕνας ἄλλος (ἀριθ. 20) ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην (= Ἀββακοὺμ 3, 8—10). Ἡ πατρότης τῶν ὑπολοίπων δὲν ἔχει ἀναγνωρισθῆ. Ἡ ἔκδοσις ὅμως τῶν παπύρων αὐτῶν ἔδωσεν ἀφορμὴν στὸν J. Lenaerts νὰ ἐντοπίσῃ τὸ ὑπ' ἀριθ. 31 ἀπόσπασμα εὑρίσκων σωστὰ πὼς εἶναι ἀπὸ τὸ Συμπόσιον τοῦ Ξενοφῶντος (3, 9) εἰς ἕνα μικρὸ ἄρθρο του (βλ. *Chr. Ég.* 53, 1978, 131—2). Τὰ ὑπόλοιπα ἀποσπάσματα ἀναμένουν τὴν διαίσθησιν καὶ σοφίαν τῶν φιλολόγων, διὰ νὰ τοὺς ἀποδοθῆ ἡ πατρότης. Τὸ θέμα βέβαια δὲν εἶναι ἁπλό· ἐδῶ ἡ παπυρολογία προσφέρει πολλὰς εὐκαιρίας στὸν ἐρευνητὴ ν' ἀσχοληθῆ μὲ πρωτότυπα θέματα εἰς παρθένον ἔδαφος.

Ὅλοι οἱ πάπυροι τῆς συλλογῆς χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν 3ον π. Χ. αἰ. μέχρι τὸν 7ον μ. Χ. αἰ. Οἱ περισσότεροι ἀνάγονται στὸν 2ο αἰ. μ. Χ., ὅπως καὶ θὰ περίμενε κανείς. Πρόκειται διὰ τὴν περίοδον τῶν Ἀντωνίνων (96—192 μ. Χ.), περίοδον εἰρήνης (pax romana), ἀσφαλείας καὶ πλούτου τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, εἰς τὴν ὁποίαν ἐντάσσονται οἱ περισσότεροι φιλολογικοὶ πάπυροι.